

7. Fiehn O. Metabolomics—the link between genotypes and phenotypes // *Plant Molecular Biology*. – 2002. – Т. 48, №1-2. – С. 155–171.

8. Shirko T.S., Radyuk A.F. Himicheskiy sostav plodov vidov Rosa, vyrashchivaemyh v Belorussii // *Rastitel'nye resursy*. – 1991. – Вып. 2. – С. 59–66.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Зарубин В.М., Афанасьев Л.И. Flora of Central Asia: Biodiversity and Conservation // *Kazakhstan Botanical Journal*. – 2018. – Т. 15, №2. – С. 112–130.

2. Doncato K.B. Propagation guide for Salicornia s.l. (Amaranthaceae, Magnoliophyta): A review focused on North American species // *Aquaculture*. – 2024. – Т. 741. – №741868. – DOI: 10.1016/j.aquaculture.2024.741868.

3. Smith J.R., Olson M.E. Morphological Adaptations of Rosa Species in Mountainous Ecosystems // *Journal of Botanical Research*. – 2020. – Т. 45, №4. – С. 275–289.

4. Коршунов А.И. Роль биохимических соединений в адаптации растений к стрессу // *Ботанический вестник*. – 2019. – Т. 5, №3. – С. 85–98.

5. Almerekova S., Yermagambetova M., Ivashchenko A., Abugalieva S. Assessment of complete plastid genome sequences of Tulipa alberti Regel and Tulipa greigii Regel species from Kazakhstan // *Genes*. – 2024. – Т. 15, №11. – С. 1447. – DOI: 10.3390/genes15111447.

6. Harborne J.B. Phytochemical Methods: A Guide to Modern Techniques of Plant Analysis. – Springer Science & Business Media, 1998.

7. Fiehn O. Metabolomics—the link between genotypes and phenotypes // *Plant Molecular Biology*. – 2002. – Т. 48, №1-2. – С. 155–171.

8. Ширко Т.С., Радюк А.Ф. Химический состав плодов видов Rosa, выращиваемых в Белоруссии // *Растительные ресурсы*. – 1991. – Вып. 2. – С. 59–66.

FTAMP 87.03.05

<https://doi.org/10.51889/3005-6217.2025.83.1.012>

Н.Г.Жиенбаева^{1*}

¹Айплюс білім беру орталығы,

Алматы қ., Қазақстан, *e-mail:zhnurs02@gmail.com

АДАМЗАТТЫҢ ӨМІР СҰРУ САПАСЫ – ЗАМАНАУИ ҚОҒАМ КӨРСЕТКІШІ

Аңдатпа

Технология қарыштап дамыған заманауи қоғамда әлемдегі кез келген елдің экономикалық дамуы, ең алдымен, азаматтарының өмір сүру деңгейі және өмір сүру сапасымен анықталады. Халықтың өмір сүру сапасының көрсеткіштері жүргізіліп жатқан реформалардың әлеуметтік-экономикалық әсерін айқындайтын және қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылық пен шиеленіс деңгейін бағалайтын негізгі индикаторлар болып саналады. Қазіргі уақытта халықтың өмір сүру сапасын жақсарту қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз етудің басты стратегиялық, әрі күн тәртібіндегі ең көкейкесті бағыттарының бірі болып отыр. Осы мәселелерді ескере отырып, адамзаттың өмір сүру сапасын бағалау, қазіргі заманғы қоғамдағы рөлін сараптау және сапаны жақсартудың тиімді жолдарын ұсыну мақсатында ғылыми-зерттеу жұмысы жүргізілді.

Мақалада адамзаттың өмір сүру сапасын бағалау көрсеткіштері, соның ішінде ЖІӨ, адами даму индексі (HDI), экологиялық тұрақтылық индексі (ESI), өмір сүру ұзақтығы және бақыт индексі негізінде мемлекеттердің даму деңгейлері сараланды. Зерттеу барысында әлемдік деңгейдегі өмір сапасы индексін анықтайтын ұйымдардың бірі Numbeoның

мәліметтеріне сүйене отырып, өмір сүру сапасы жоғары, орта, төмен деңгейдегі елдердің көрсеткіштері салыстырылып, олардың негізгі айырмашылықтары айқындалды.

Зерттеу әдістері ретінде ғылыми статистикалық мәліметтерді жинау, салыстырмалы түрде статистикалық деректерді өңдеп, талдау және индекстік бағалау қолданылды. Барлық әдістер мүмкіндігіне қарай, бір-бірімен кіріктірілген тұрғыда жүргізілді. Зерттеу нәтижелері өмір сүру сапасын жақсарту үшін экономиканы әртараптандыру, денсаулық сақтау мен білім беру жүйелерін жетілдіру, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз ету және әлеуметтік әділеттілікті нығайту қажет екенін көрсетті. Алынған нәтижелерді болашақта осы бағытта жүргізілетін ғылыми зерттеу жұмыстарында, өмір сүру сапасын бағалау орталықтарында практикалық құрал ретінде пайдалануға болады.

Түйін сөздер: өмір сүру сапасы, адами даму индексі, бақыт индексі, жалпы ішкі өнім, экологиялық тұрақтылық, бағалау.

Жиенбаева Н.Г.^{1*}

¹Образовательный центр Айплюс,
г. Алматы, Казахстан, *e-mail:zhnurs02@gmail.com

КАЧЕСТВО ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕЧЕСТВА – ПОКАЗАТЕЛЬ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Аннотация

Экономическое развитие любой страны мира определяется, прежде всего, уровнем и качеством жизни её граждан. Показатели качества жизни населения являются ключевыми индикаторами, оценивающими социально-экономические последствия проводимых реформ, а также уровень социальной стабильности и напряжённости в обществе. В настоящее время повышение качества жизни населения является одной из главных стратегических задач обеспечения устойчивого развития общества. Учитывая эти аспекты, было проведено исследование, направленное на оценку качества жизни человечества, анализ его роли в современном обществе и выявление эффективных путей его улучшения.

В статье рассматриваются показатели оценки качества жизни, включая ВВП, индекс человеческого развития (HDI), индекс экологической устойчивости (ESI), продолжительность жизни и индекс счастья, на основе которых проанализированы уровни развития различных стран. В ходе исследования, опираясь на данные Numbeo, одной из ведущих организаций по оценке мирового индекса качества жизни, были сопоставлены показатели стран с высоким, средним и низким уровнем качества жизни, а также выявлены их основные различия.

Методы исследования включали сбор данных, сравнительный анализ, обработку статистических данных и индексационную оценку. Результаты исследования показали, что для повышения качества жизни необходимо диверсифицировать экономику, совершенствовать системы здравоохранения и образования, обеспечивать экологическую устойчивость и укреплять социальную справедливость. Полученные результаты могут быть использованы в дальнейшем при проведении научных исследований в данной области, а также в центрах оценки качества жизни в качестве практического инструмента.

Ключевые слова: качество жизни, индекс человеческого развития, индекс счастья, валовой внутренний продукт, экологическая устойчивость, оценка.

Zhiyenbayeva N. ^{1*}

¹Educational center Iplus,
Almaty, Kazakhstan, *e-mail:zhnurs02@gmail.com

QUALITY OF HUMAN LIFE – A MODERN SOCIETAL INDICATOR

Abstract

The economic development of any country in the world is primarily determined by the level and quality of life of its citizens. Indicators of quality of life are key factors in assessing the social and economic impact of ongoing reforms and evaluating the level of social stability and tension in society. At present, improving the quality of life of the population is one of the key strategic priorities for ensuring sustainable development. Taking these aspects into account, this research was conducted to assess the quality of human life, analyze its role in modern society, and identify effective ways to improve it.

The article examines quality of life assessment indicators, including GDP, Human Development Index (HDI), Environmental Sustainability Index (ESI), life expectancy, and Happiness Index, which were used to analyze the development levels of various countries. Based on data from Numbeo, one of the leading organizations in global quality of life assessment, the study compares the indicators of countries with high, medium, and low levels of quality of life, identifying their key differences.

The research methodology included data collection, comparative analysis, statistical data processing, and index evaluation. The findings indicate that economic diversification, improvements in healthcare and education systems, environmental sustainability, and strengthening social justice are essential for enhancing the quality of life. The results obtained can be applied in future scientific studies in this field, as well as in quality of life assessment centers as a practical tool.

Keywords: quality of life, Human Development Index, Happiness Index, Gross Domestic Product, environmental sustainability, assessment.

Кіріспе. Адамзаттың өмір сүру сапасы – қоғамның дамуын айқындайтын күрделі әрі көпқырлы ұғым, ол экономикалық әл-ауқат, әлеуметтік тұрақтылық, денсаулық сақтау мен білім беру сапасы, экологиялық жағдай және мәдени өркендеу сияқты бірқатар факторлардың өзара үйлесімділігін қамтиды. Бұл көрсеткіш тек мемлекеттің экономикалық қуаттылығын ғана емес, сонымен қатар халықтың күнделікті өмір сүру деңгейін, әлеуметтік әділеттілікті және жалпы әл-ауқат деңгейін бейнелейді. Өмір сүру сапасы мемлекеттердің ұзақ мерзімді даму стратегияларын айқындауда шешуші рөл атқарады және оны арттыру – әлемдік қауымдастықтың басым міндеттерінің бірі болып табылады [1].

Халықтың күнделікті тіршілігіндегі өмір сүру сапасын бағалау үшін әлемде алуан түрлі көрсеткіштер қолданылады, олардың ішінде ең негізгілері – Адами даму индексі (HDI), өмір сүру ұзақтығы, Бақыт индексі (HPI), Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) деңгейі мен экологиялық тұрақтылық индексі (ESI) және әлеуметтік теңсіздік коэффициенттері. Бұл көрсеткіштер халықтың әл-ауқатын әртүрлі қырынан қарастыруға мүмкіндік береді және елдердің экономикалық дамуы мен әлеуметтік жағдайының айырмашылығын бағалауға негіз болады [2].

Өмір сүру сапасын зерттеу тарихи кезеңдерде көптеген ғалымдардың назарында болып, экономикалық, әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан әртүрлі аспектілерде қарастырылып келеді. Бұл бағытта XX ғасырда жүргізілген алғашқы іргелі зерттеулердің ішінде Амартия Сен (Amartya Sen), Джозеф Стиглиц (Joseph Stiglitz) және Жан-Поль Фитуоси (Jean-Paul Fitoussi) еңбектері ерекше орын алады.

Нобель сыйлығының лауреаты Амартия Сен өзінің «Development as Freedom» атты еңбегінде өмір сүру сапасын әлеуметтік әділеттілік пен адам капиталының дамуы тұрғысынан зерттеп, оны тек экономикалық көрсеткіштер арқылы өлшеу жеткіліксіз екенін

атап көрсетті. Оның көзқарасы бойынша, шынайы өмір сапасы адамның таңдау еркіндігі мен даму мүмкіндіктерінің деңгейіне тікелей байланысты [3]. Джозеф Стиглиц пен Жан-Поль Фитуоси баяндамаларында өмір сүру сапасын ЖІӨ деңгейімен ғана бағалау қате екенін, оның орнына әлеуметтік әділеттілік, адами даму және экологиялық тұрақтылық көрсеткіштерін ескеру қажеттігін ұсынды [4]. Сонымен қатар, Ричард Лайард (Richard Layard) «бақыт экономикасы» тұжырымдамасын дамыта отырып, адамның материалдық жағдайы мен субъективті қанағаттану деңгейі арасындағы байланысты зерттеді және адамның психологиялық әл-ауқаты өмір сүру сапасының маңызды құрамдас бөлігі екенін дәлелдеді [5]. Америкалық экономист және әлеуметтанушы Ричард Истерлин «Истерлин парадоксы» теориясында табыс деңгейінің өсуі әрқашан өмір сүру сапасының артуына алып келмейтінін атап өтті. Сонымен қатар, Маслоудың қажеттіліктер иерархиясы теориясы адамдардың өмір сүру сапасын анықтайтын негізгі факторларды жүйелеуге ықпал етті [6]. Қазақстандық ғалымдар, атап айтқанда, Әубәкіров Я.Ә., Нәрібаев К.Н., Қалдыбаев О.К. және басқалар өмір сүру сапасын экономикалық даму көрсеткіштерімен байланыстыра отырып, ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып зерттеулер жүргізді [7]. Одан бөлек, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ДДСҰ), БҰҰ, Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) секілді халықаралық ұйымдар өмір сүру сапасының негізгі көрсеткіштерін анықтап, оның жақсаруына бағытталған бағдарламалар әзірлеуде.

Жүргізілген зерттеулер мен қабылданған бағдарламаларға қарамастан, қазіргі таңда орын алып жатқан ғылыми-техникалық прогресс, урбанизация, демографиялық өзгерістер және экологиялық мәселелер өмір сүру стандарттары, тұрмыс құны, өмір салты, өмір сүру жағдайлары мен ұзақтығы секілді өмір сапасын бағалаудың негізгі өлшемдерінің теориялық негіздемесін нақтылау, олардың өзара байланысын айқындау және айырмашылықтарын саралау қажеттілігін туындатып отыр. Бұл мәселелердің өзектілігін ескере отырып, зерттеу жұмысы бойынша келесідей мақсат қойылды: адамзаттың өмір сүру сапасының негізгі көрсеткіштерін анықтау, олардың қазіргі заманғы қоғамдағы рөлін сараптау және сапаны жақсартудың тиімді жолдарын ұсыну. Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

- Адамзаттың өмір сүру сапасының теориялық негіздерін қарастыру және оның даму динамикасын талдау;
- Халықаралық тәжірибелер негізінде өмір сүру сапасын бағалау әдістерін зерттеу;
- Әлеуметтік, экономикалық және экологиялық факторлардың өмір сүру сапасына әсерін анықтау;
- Қазақстан мен әлемдік қоғамдастықтағы өмір сүру сапасының негізгі индикаторларын салыстыра отырып, қазіргі жағдайды бағалау;
- Өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған ұсыныстар әзірлеу.

Материалдар мен әдістер. Ғылыми-зерттеу жұмысы барысында адамзаттың өмір сүру сапасын сипаттау үшін, АДИ есептеу көрсеткіштеріне, әлемдік деңгейдегі өмір сапасы индексі анықтайтын ұйымдардың бірі Numbeoның мәліметтеріне сүйене отырып, халықтың өмір сүру сапасы жоғары (Люксембург, Нидерланды, Дания, Оман, Швейцария), орта деңгейдегі (Эстония, Испания, Словения, БАӘ, Қазақстан), төмен деңгейдегі (Украина, Әзербайжан, Мысыр, Шри-Ланка, Нигерия) елдер таңдалып алынды және интеграцияланған әдістемелік тәсіл қолданылып, мәліметтер базасымен талдау жұмыстары жасалды. Атап айтқанда, әдеби шолу әдісі негізінде адамзаттың өмір сүру сапасы мәселесіне арналған ғылыми еңбектер, халықаралық ұйымдардың баяндамалары, үкіметтік және тәуелсіз зерттеу орталықтарының есептері талданды. Бұл шолу өмір сүру сапасының теориялық және әдіснамалық негіздерін қарастырып, негізгі ұғымдар мен тұжырымдамаларды жүйелеуге көмектесті. Сонымен қатар, бұрын жүргізілген зерттеулердің нәтижелері мен қорытындылары талданып, олардың бұл зерттеумен байланысы зерделенді. Әдеби шолу барысында өмір сапасын бағалаудың әртүрлі әдістері қарастырылып, олардың артықшылықтары мен кемшіліктері салыстырылды және адамзаттың өмір сүру сапасын бағалау көрсеткіштері айқындалды (сурет 1).

Сурет 1. Халықтың «өмір сүру сапасын» бағалау факторлары мен көрсеткіштері [8]

Сонымен қатар, статистикалық талдау, салыстырмалы талдау, экономикалық-әлеуметтік индикаторларды есептеу әдістері, сондай-ақ индекстік және корреляциялық талдау әдістері пайдаланылды. Өмір сүру сапасын бағалауда халықаралық деңгейде мойындалған индекстер мен көрсеткіштер негізге алынды.

Адамзаттың өмір сүру сапасын өлшеудің ең танымал әдістерінің бірі – Адам дамуының индексі (Human Development Index, HDI). Бұл индекс үш негізгі компонентке сүйенеді:

1. Өмір сүру ұзақтығы (денсаулық көрсеткіші) – халықтың орташа өмір сүру ұзақтығын сипаттайды.

2. Білім деңгейі – ересек халықтың сауаттылық деңгейі мен білім алудың орташа ұзақтығы көрсеткіштерін қамтиды.

3. Тұрмыс деңгейі (экономикалық көрсеткіш) – жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) сатып алу қабілеттілігіне бейімделген мәнін көрсетеді.

Адам дамуының индексі келесі формула бойынша есептеледі:

$$I_{\text{АД}} = \sqrt[3]{I_{\text{денсаулық}} \times I_{\text{білім}} \times I_{\text{ЖІӨ}}} \quad (1)$$

Мұндағы,

$$I_{\text{денсаулық}} = (LE - 20) / (85 - 20)$$

$$I_{\text{білім}} = (EA - 0) / (15 - 0)$$

$I_{\text{ЖІӨ}} = (\log(\text{GNI}) - \log(100)) / (\log(75000) - \log(100))$ арқылы анықталады, мұнда LE – өмір сүру ұзақтығы, EA – білім алудың орташа ұзақтығы, GNI – жан басына шаққандағы жалпы ұлттық табыс.

Одан бөлек, Өмір сапасының индексі (Quality of Life Index, QLI) пайдаланылды. Quality of Life Index (QoL Index) – бұл белгілі бір елде немесе қалада халықтың жалпы өмір сүру сапасын бағалайтын кешенді көрсеткіш. Бұл индекс бірнеше маңызды факторлар негізінде есептеледі, соның ішінде экономикалық жағдай, денсаулық сақтау, қауіпсіздік, білім беру, экологиялық жағдай және тұрғындардың өмір сүру деңгейі және келесі формула арқылы есептеледі:

$$QLI = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n W_i X_i \quad (2)$$

Мұндағы, X_i – өмір сапасының белгілі бір аспектісінің мәні, W_i – осы көрсеткіштің маңыздылық коэффициенті.

Бұл көрсеткіштерден бөлек, зерттеу барысында қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды тиімді пайдалану, экологиялық саясат және экожүйенің тұрақтылығы тұрғысынан бағаланатын кешенді көрсеткіш – экологиялық тұрақтылық индексі (ESI), халықтың қанағаттанушылығы, өмір ұзақтығы және экологиялық тұрақтылық негізінде есептелетін – Бақыт индексі (HPI) сияқты әлеуметтік-экономикалық көрсеткіштер қолданылды. Мәліметтерді өңдеу және визуализациялау үшін SPSS, Stata, R сияқты статистикалық бағдарламалар пайдаланылды.

Мәліметтер ресми статистикалық дереккөздерден, соның ішінде Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму Бағдарламасы (UNDP), Дүниежүзілік Банк (World Bank), Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (WHO), Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (OECD), Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика бюросынан алынды. Бұл деректер халықтың өмір сүру сапасын сипаттайтын негізгі индикаторларды бағалауға мүмкіндік берді.

Нәтижелер. Өмір сапасының негізгі индикаторлары ретінде ЖІӨ көлемі, адами даму индексі (HDI), экологиялық тұрақтылық индексі (ESI), өмір сүру ұзақтығы және бақыт индексі қарастырылды. Бұл көрсеткіштер қоғамның әл-ауқатын бағалауға мүмкіндік беретін маңызды факторлар болып табылады және әрбір мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы мен тұрақтылығын сипаттайды.

Біріккен Ұлттар Ұйымы Даму Бағдарламасында (БҰҰДБ) әр ел бойынша адам дамуы индексінің мәнін алуға болатын арифметикалық орта ретінде есептелетін үш ауқымды индекс құрылған. Әр ел әр өлшем индексі үшін келесі балдарды қабылдай алады:

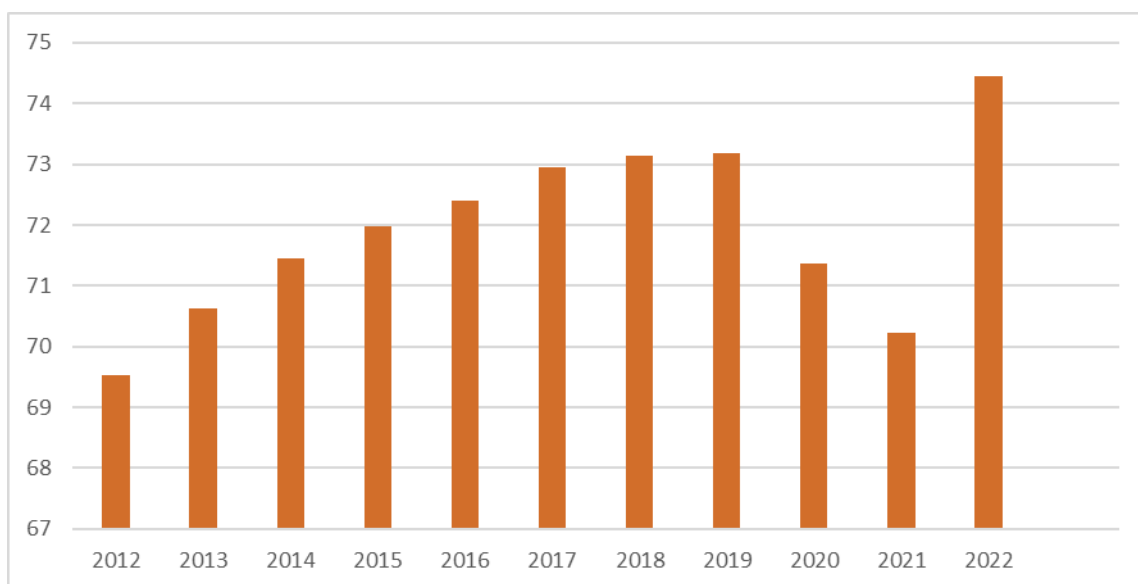
- туған кездегі өмір сүру ұзақтығының индексі (20 жас – ең аз және 85 жас ең жоғары ретінде);
- білім индексі: оқытудың күтілетін ұзақтығы – 0 жыл (минимум) және 18 (максимум), ал оқытудың орташа ұзақтығы – 0 жыл (минимум) және 15 жыл (максимум) деп есептеледі (сауатты халықтың үлесі және 7 жастан 24 жасқа дейінгі халықтың үлесі негізінде есептеледі);
- кіріс индексі (АҚШ долларымен сатып алу қабілетінің паритеті бойынша есептелген жан басына шаққандағы ЖІӨ негізінде есептеледі, 2011 PPP \$, 100 минимум және 75 000 максимум ретінде) [9].

Адамзаттың маңызды аспектілерін қамтитын мұндай көрсеткіштер халықтың өмір сүру сапасын зерттеу үшін ең қолайлы. Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму Бағдарламасының сарапшылар тобы бекіткен нысаналы бағдарларын қарастысақ (1 кесте) [10].

Кесте 1 – БҰҰДБ 2010 жылы қабылдаған АДИ есептеу үшін нысаналы бағдарлар

Өлшеу	Бақыланған максималды мән	Ең төменгі мән
Туған кездегі күтілетін өмір сүру ұзақтығы	84,8 (Жапония, 2021ж.)	20,0
Оқытудың орташа ұзақтығы	13,9 (Швейцария, 2021ж.)	0
Оқудың күтілетін ұзақтығы	18,0	0
Білім индексі	0,998 (Жаңа Зеландия, 2021ж.)	0
Жан басына шаққандағы табыс (сатып алу қабілетінің паритеті, доллармен)	90 919,0 (Сингапур, 2021ж.)	100,0
Көрсеткіш	Максимум	Минимум
Орташа өмір сүру ұзақтығы, жас	85	20
Күтілетін оқу жылдары (жылдар)	18	0
Оқу жылының орташа саны	15	0
Жан басына шаққандағы ЖІӨ, (USD)	75 000	100

ҚР Ұлттық статистика бюросы статистикалық мәліметтері негізінде жасаған өмір сүру ұзақтығы көрсеткішінің өзгеру динамикасында 2012 жылдан 2019 жылға дейін өмір ұзақтығының өсуін байқасақ, 2020 жылғы пандемиядан кейін бұл көрсеткіштің төмен түсіп, қайта көтерілгенін байқауға болады (сурет 2) [11].

Сурет 2. ҚР туған кездегі өмір сүру ұзақтығы (2012-2022 жылдар аралығы)

Келесі көрсеткіш елдің білім беру жүйесінің тиімділігін, халықтың білім деңгейін және білімге қолжетімділікті бағалайтын білім индексі. Ол екі негізгі көрсеткіш бойынша есептеледі:

1. Орташа оқу ұзақтығы (Mean years of schooling) — ересек халықтың (25 жас және одан жоғары) орташа оқу ұзақтығы. Бұл көрсеткіш елдегі білім беру жүйесінің дамуы мен халықтың білім деңгейін көрсетеді.

2. Күтілетін оқу ұзақтығы (Expected years of schooling) — баланың мектепке кіргеннен кейін қанша жыл білім алатынын болжау көрсеткіші. Бұл көрсеткіш елдің білім беру жүйесіне қатынастың деңгейін көрсетеді. ҚР білім индексі, АДИ көрсеткіштерін 2020-2022 жылдар бойынша 1-ші және 2-ші кестеде көрсетіп өттік.

Кесте 2– Қазақстанның білім деңгейі индексі[10]

36-орын Қазақстан 2022 жылы Білім индексі	Оқытудың күтілетін ұзақтығы (жылдары)	Оқытудың орташа ұзақтығы (жылдары)
	15.8	12.3

Кесте 3– Қазақстанның адам даму индексі [10]

Көрсеткіштер	2020ж.	2021ж.	2022ж.
Орташа өмір сүру ұзақтығы	71,37	70,2	69,4
Білім индексі	0,796	0,746	0,784
Жан басына шаққандағы ЖІӨ нақты көлемінің индексі.	\$9 122	\$10 374	\$11 229
Адам даму индексі	0.814	0.811	0.811

Өмір сапасын анықтайтын көрсеткіштерді салыстыру мақсатында 15 ел үш негізгі топқа: жоғары деңгейдегі, орташа деңгейдегі және төмен деңгейдегі елдер болып бөлінді (кесте 3).

Кесте 4 – Әлем елдерінің «өмір сапасы» бойынша салыстырмалы көрсеткіштері

Елдер	ЖІӨ (трлн \$, 2023)	HDI (Адами даму индексі)	ESI (Экологиялық тұрақтылық индексі)	Өмір сүру ұзақтығы (жыл)	Бақыт индексі (0-10)
Люксембург	0.85	0.945	72	83	7.9
Нидерланды	1.1	0.944	74	82	7.8
Дания	0.4	0.939	70	81	7.6
Оман	0.9	0.921	68	79	7.4
Швейцария	0.84	0.95	75	83	7.7
Эстония	0.48	0.86	55	78	6.2
Испания	1.5	0.87	60	80	6.5
Словения	0.55	0.88	58	79	6.4
БАӘ	0.78	0.865	57	76	6.0
Қазақстан	0.26	0.8	52	72	5.4
Украина	0.2	0.75	40	70	4.9
Әзербайжан	0.15	0.745	38	69	4.5
Мысыр	0.4	0.72	36	68	4.3
Шри-Ланка	0.1	0.71	39	67	4.0
Нигерия		0.6	30	60	3.2

Ескерту: кестеде ұсынылған деректер Numbeo 2024 жылғы әлемдік өмір сапасы индексінің негізінде құрастырылған [12]

Өмір сапасының барлық көрсеткіштері жоғары деңгейде дамыған елдерге Люксембург, Нидерланды, Дания, Оман және Швейцария сияқты елдер кіреді. Бұл мемлекеттерде ЖІӨ көрсеткіштері жоғары, адами даму индексі ең жоғары деңгейге жақын, ал өмір сүру ұзақтығы 79-83 жыл аралығында. Сондай-ақ, қоғамдық қауіпсіздік, білім беру мен денсаулық сақтау жүйелері жетілдірілген, бұл халықтың әл-ауқаты мен жалпы өмір сапасына оң әсер етеді. ESI индексі 68-75 аралығында, яғни қоршаған ортаның тазалығы сақталған және тұрақты даму принциптері қолданылады. Сонымен қатар, бақыт индексі бұл мемлекеттерде 7.4-тен 7.9-ға дейінгі көрсеткіштерге ие, бұл азаматтардың өз өмірлеріне қанағаттану деңгейінің жоғары екенін көрсетеді. Мұндай мемлекеттерде халықтың табыс деңгейі жоғары, жұмыссыздықтың төмен болуы және экономикалық жүйенің тұрақтылығы өмір сапасының жоғары деңгейін қамтамасыз етеді. Осы елдердің артықшылықтарының бірі – әлеуметтік қорғау жүйесінің жетілгендігі, бұл халықтың кез келген топтары үшін тең мүмкіндіктер жасап, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етеді. Медицина, білім беру, қауіпсіздік және қоршаған ортаға қамқорлық бұл елдерде мемлекеттің басты басымдықтарының бірі болып табылады. Мұндай елдерде өмір сапасы мен адами капиталға жасалатын инвестициялар тұрақты экономикалық өсімді қолдап, халықтың өмір сүру деңгейінің жоғары болуын қамтамасыз етеді.

Эстония, Испания, Словения, БАӘ сияқты елдер экономикалық даму мен әлеуметтік инфрақұрылымның орташа деңгейі бар мемлекеттер қатарына кіреді. Бұл қатарда Қазақстанда бар. Аталған мемлекеттерде экономикалық өсім байқалғанымен, әлеуметтік теңсіздік, экологиялық проблемалар және медициналық қызмет көрсету сапасына байланысты белгілі бір қиындықтар бар. Мысалы, Қазақстанда өмір сүру ұзақтығы 72 жылды құрайды, HDI көрсеткіші 0.811 деңгейінде. Елдегі экономикалық даму тұрақты, алайда экологиялық тұрақтылық индексі (52) дамыған елдерден айтарлықтай төмен. Еліміздегі қалалардың индустриялануы және қоршаған ортаның ластануы экологиялық ахуалдың күрделенуіне себепші болып отыр.

Орташа деңгейдегі елдерде сатып алу қабілеті, денсаулық сақтау мен білім беру деңгейі біршама жақсы болғанымен, әлеуметтік әділетсіздік пен халықтың әртүрлі топтарының

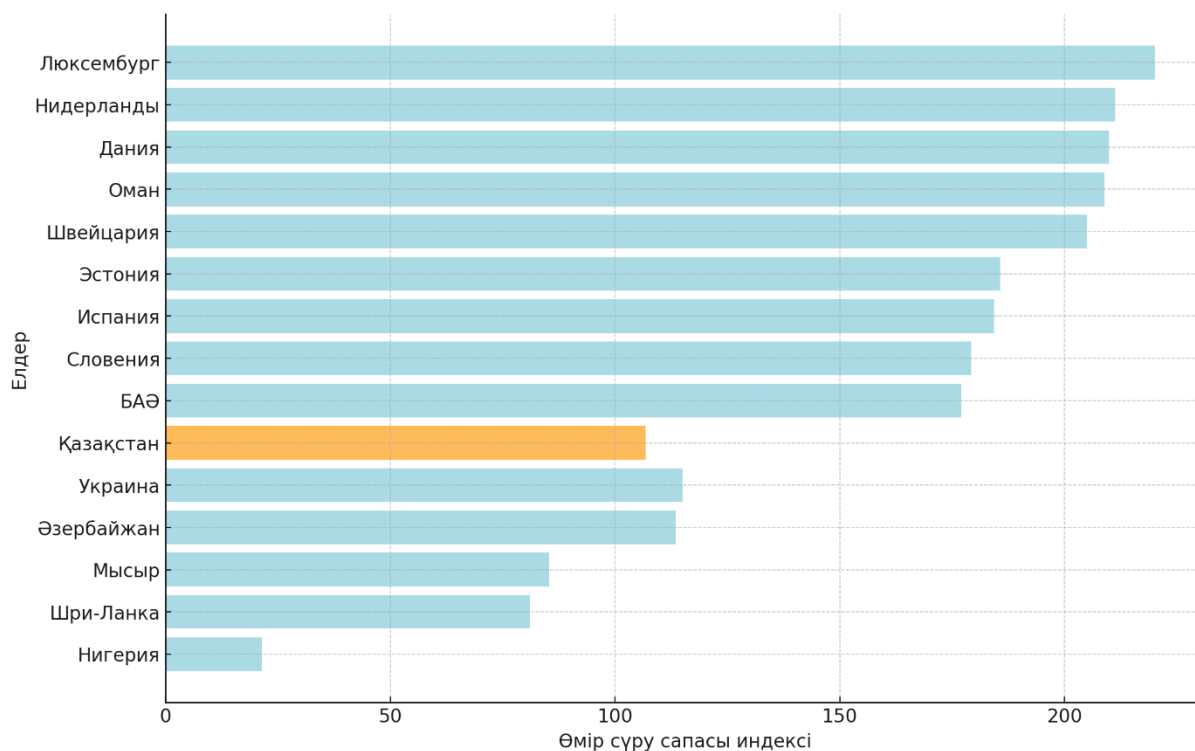
экономикалық жағдайының біркелкі болмау факторлары кездеседі. Мұндай мемлекеттер инфрақұрылымды дамыту, экологиялық тұрақтылықты жақсарту және халықтың табысын арттыру, әлеуметтік саясаттың жетілдірілуі, қоршаған ортаны қорғау шараларын күшейту және халықтың экономикалық мүмкіндіктерін кеңейту арқылы өмір сапасын жақсарту мүмкіндіктеріне ие бола алады.

Өмір сапасы төмен елдер қатарына Украина, Әзербайжан, Мысыр, Шри-Ланка және Нигерия кіреді. Бұл мемлекеттерде экономикалық тұрақсыздық, әлеуметтік теңсіздік және экологиялық мәселелер өмір сапасының төмен деңгейде болуына ықпал етеді.

Бұл елдерде ЖІӨ төмен (0.08-0.4 трлн доллар), адами даму индексі 0.600-ден төмен және өмір сүру ұзақтығы 60-70 жыл аралығында. Сонымен қатар, экологиялық тұрақтылық индексі 30-40 деңгейінде, бұл қоршаған ортаның ластануы мен табиғи ресурстардың тиімсіз пайдаланылуынан туындайтын проблемаларды көрсетеді. Сондай ақ, денсаулық сақтау жүйесі әлсіз, білім беру сапасы төмен, халықтың табыс деңгейі айтарлықтай төмен. Мұндай жағдай халықтың өз өміріне қанағаттану деңгейін төмендетіп, әлеуметтік тұрақсыздықтың артуына себеп болады. Бақыт индексі бұл елдерде 3.2-ден 4.9-ға дейінгі аралықта, бұл халықтың әлеуметтік және экономикалық жағдайға көңілі толмайтынын көрсетеді [13].

Сонымен қатар, қоғамдық қауіпсіздік мәселелері де бұл мемлекеттерде өзекті, өйткені саяси тұрақсыздық, экономикалық дағдарыстар және қылмыс деңгейінің жоғары болуы өмір сапасына кері әсерін тигізеді. Бұл елдерде тұрақты дамуды қамтамасыз ету үшін әлеуметтік-экономикалық реформалар жүргізу, инфрақұрылымды жақсарту және халықтың әл-ауқатын арттыру үшін жаңа стратегияларды енгізу қажет.

Талқылау. Зерттеу нәтижелері әлемдік елдердің көрсеткіштері арқылы адамзаттың өмір сүру сапасының сипатын анықтауды қамтамасыз етті. Сондай ақ, еліміздің әлемдік қоғамдастықтағы өмір сүру сапасының негізгі индикаторларын салыстыра отырып, қазіргі жағдайын бағалауға мүмкіндік берді (сурет 3).

Сурет 3. Қазақстан мен әлем елдерінің өмір сүру сапасы индексінің салыстырмалы көрсеткіштері [14]

Сондай ақ, зерттеу нәтижелері бойынша адамзаттың өмір сүру сапасын жақсарту мақсатында экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторларды кешенді түрде дамытуға бағытталған бірқатар ұсыныстар ұсынылады. Біріншіден, экономикалық тұрақтылық халықтың әл-ауқатының негізін қалыптастырады, сондықтан экономиканы әртараптандыру, инновацияларға инвестиция тарту және шағын және орта бизнесті дамыту, жаңа технологиялар мен цифрлық экономиканы жетілдіру, жұмыспен қамту деңгейін арттырып, халықтың табыс деңгейін өсіру, қоғамда әділетті экономикалық жағдай жасау қажет. Екіншіден, білім беру саласын жетілдіру адами капиталдың дамуын қамтамасыз етеді, сол себепті мектептер мен университеттердің инфрақұрылымын жақсарту, мұғалімдердің кәсіби деңгейін арттыру және білім беру бағдарламаларын заманауи талаптарға сай жаңарту қажет және ғылыми-зерттеу институттарын қаржыландыруды күшейтіп, жоғары технологиялар мен инновацияларға негізделген білім беру жүйесін қалыптастыру маңызды, бұл еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыруға көмектеседі. Үшіншіден, экологиялық қауіпсіздік адамзаттың денсаулығы мен өмір сапасына тікелей әсер ететін маңызды факторлардың бірі. Климаттың өзгеруі, ауаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы өмір сапасына теріс ықпал етеді. Сондықтан экологиялық стандарттарды қатаңдатып, жасыл экономикаға көшу, жаңартылатын энергия көздерін дамыту, қалдықтарды қайта өңдеу және су ресурстарын үнемдеу шараларын жүзеге асыру қажет. Табиғи апаттар мен климаттық өзгерістерге бейімделу стратегияларын енгізу де халықтың қауіпсіздігі үшін маңызды болып табылады. Төртіншіден, денсаулық сақтау жүйесін жақсарту өмір сүру ұзақтығы мен сапасына тікелей әсер етеді. Барлық азаматтар үшін медициналық қызметтердің қолжетімділігін қамтамасыз ету, алдын алу шараларын күшейту, заманауи медициналық технологияларды енгізу және медициналық қызметкерлердің біліктілігін арттыру арқылы халықтың денсаулығын жақсартуға болады. Экономикалық дамудың тұрақтылығын қамтамасыз ету, денсаулық сақтау мен білім беру салаларын жетілдіру, экологиялық жағдайды жақсарту және әлеуметтік әділеттілікті нығайту – халықтың әл-ауқатын көтеруге бағытталған негізгі шаралар. Бұл ұсыныстарды жүзеге асыру әрбір мемлекеттің стратегиялық даму жоспарында басты орын алуы тиіс, себебі өмір сапасын арттыру тек экономикалық көрсеткіштерге ғана емес, сонымен қатар жалпы әлеуметтік және экологиялық тұрақтылыққа да тәуелді.

Жүргізілген зерттеу нәтижелері халықтың өмір сүру сапасына әсер ететін факторларды тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Талдау барысында әл-ауқат деңгейіне айтарлықтай әсер ететін негізгі әлеуметтік-экономикалық және экологиялық көрсеткіштер анықталды. Бұл деректер біздің қорытындыларымызды басқа ғалымдардың зерттеулерімен салыстыруға мүмкіндік береді.

Біздің нәтижелерімізді Ляхман мен Левановтың (2019) еңбектерімен салыстырғанда, экономикалық әл-ауқат пен әлеуметтік қорғалу өмір сапасын анықтайтын маңызды факторлар екендігі туралы қорытындылардың сәйкес келетінін байқауға болады. Зерттеуіміз сондай-ақ материалдық жағдайдың жалғыз критерий емес екенін көрсетеді, өйткені өмір сүру деңгейін субъективті қабылдау маңызды рөл атқарады.

Зерттеу нәтижелері Еникеева мен Ширшикованың (2020) халықаралық индекстердің өмір сүру сапасын болжаудағы маңыздылығы туралы тұжырымдарын растайды. Атап айтқанда, біздің мәліметтер адам дамуы индексі мен халықтың өмір сүру жағдайына қанағаттану деңгейі арасындағы байланысты көрсетеді. Дегенмен, олардың зерттеулерінен айырмашылығы, біз экономикалық ерекшеліктерге байланысты жергілікті факторларды да анықтадық.

Кузьмичева, Федорова және Зедесенца (2019) еңбектерінде жасалған қорытындылар біздің зерттеулерімізге сәйкес келеді, олар өмір сүру сапасын қалыптастыру стратегиясы экономикалық, әлеуметтік және экологиялық аспектілерді қамтуы тиіс деп санайды. Біздің зерттеуіміз де қоршаған ортаның жағдайы мен өмір сүру деңгейі арасындағы өзара

байланысты анықтады, бұл ауа сапасы мен жасыл аймақтардың қолжетімділігі туралы мәліметтермен расталады.

Зерттеу қорытындылары Tofallis (2020) еңбегімен де үйлеседі, онда ұлттық бақыт индексі әл-ауқаттың негізгі көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады. Біздің мәліметтеріміз де өмір сүру сапасын субъективті қабылдау әрдайым экономикалық көрсеткіштермен сәйкес келмейтінін көрсетеді, бұл психологиялық және әлеуметтік факторлардың маңыздылығын айғақтайды.

Dissanayake D. (2020) зерттеулерінде тропикалық таулы аймақтардағы өмір сүру сапасы талданған. Біздің зерттеуіміз жүргізілген аймақтың климаттық жағдайлары өзгеше болғанына қарамастан, анықталған заңдылықтар табиғи-климаттық факторлардың халықтың өмір сүру деңгейіне айтарлықтай әсер ететінін растайды.

Осылайша, жүргізілген зерттеу өмір сүру сапасын бағалауға кешенді тәсілдің өзектілігін растайды, ол экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және субъективті факторларды қамтиды. Анықталған заңдылықтар басқа зерттеулердің деректерімен сәйкес келеді, бірақ халықтың әл-ауқатын арттыру стратегияларын әзірлеу кезінде аймақтық және ұлттық ерекшеліктерді ескеру қажеттілігін көрсетеді.

Қорытынды. Ғылыми-зерттеу жұмысы барысындағы адамзаттың өмір сүру сапасын зерттеу өмір сүру сапасын анықтайтын негізгі факторларды талдауға және олардың қоғам дамуындағы рөлін бағалауға бағытталды. Зерттеу нәтижелері адамзаттың өмір сапасын жақсарту бағытында экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторлардың кешенді түрде дамуы қажет екенін көрсетті. Осыған орай, елдің қолжетімді және сапалы білім беру жүйесін дамыту, сапалы медициналық қызметтердің қолжетімділігін арттыру, экономиканы әртараптандыру, заманауи инновациялық технологияларды кеңінен енгізу, қоршаған ортаны қорғау және әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз ету тәрізді кешенді шаралар өмір сапасын арттырудың негізгі бағыттары ретінде анықталды.

Аталған ғылыми-зерттеу жұмыстары өмір сүру сапасын арттыруға бағытталған болашақ ғылыми ізденістер үшін маңызды негіз болып табылады. Келешекте бұл зерттеу тақырыбы аясы заманауи қоғамдық сұраныстар тұрғысынан қосымша индикаторлар негізінде, аймақтық ерекшеліктер және нақты елдердің стратегиялық дамуы тұрғысынан тереңірек зерттелуі мүмкін. Атап айтқанда, климаттың жаһандық жылынуы барысындағы қоршаған ортаның адам денсаулығына тигізетін кері әсері және халықтың көші-қон ісі тәрізді көкейкесті мәселелер бар. Қазақстан халқының өмір сүру сапасын жақсарту бойынша жүргізілетін болашақ зерттеулер елдің әлеуметтік-экономикалық және экологиялық саясатты жетілдіруге ықпал оң етіп, халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған шешімдер әзірлеуге көмектеседі.

Қорыта келе, ғылыми-зерттеу жұмысы барысында адамзаттың әлеуметтік-тұрмыстық өмірі сапасын жан-жақты, кешенді түрде қарастырып, оны жақсарту мақсатындағы мемлекеттік стратегиялық бағыттарды айқындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ғылыми-зерттеу жұмысы барысында сараланып, алынған нәтижелер болашақта жүргізілетін ғылыми зерттеу жұмыстары негізін қалап, халықтың өмір сүру сапасын көтеруге бағытталған жаңа әдістер мен шешімдерді ұсынуда негіз болады деп сенеміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Ляхман А.С., Леванов А.Д. *Качество жизни как новое направление общественного развития // Современные наукоемкие технологии.* – 2019. – №7-3. – С. 71-78.
2. Еникеева Л.А., Ширишкова М.С. *Модели прогнозирования качества жизни на основе международных индексов // Современные проблемы науки и образования.* – 2020. – №1. – С. 45-53.
3. Кузьмичева А., Федорова М.Ф., Зедесенца Е.Е. *Качество жизни: сущность, оценка, стратегия формирования.* – Москва: ВНИИТЭ, 2019. – 67 с.

4. Shynkaruk O., Denisova L. *Methods for Assessing Quality of Life: International Experience* // *Journal of Political Economy*. – 2017. – №1. – P. 36-42.
5. Tofallis C. Which formula for national happiness? // *Quarterly Journal of Economics*. – 2020. – V. 70. – P. 114-123.
6. Dissanayake D. Et al. Analysis of life quality in a tropical mountain city using a multi-criteria geospatial technique: A case study of Kandy City, Sri Lanka // *Sustainability*. – 2020. – №12(7). – С. 2918. <https://doi.org/10.3390/su12072918>.
7. Ахметова И.А. Использование экономико-статистических методов для определения равномерности распределения фонда оплаты труда через системы заработной платы // *Вестник экономики, права и социологии*. – 2021. – №1. – С. 7-12.
8. Митрошин А.А. Методы оценки качества жизни населения и социально-экономической дифференциации территорий. – Москва: «Научно-издательский центр ИНФРА-М», 2018. – 96 с. DOI: 10.12737/monography_5a129974a65cd9.88159942.
9. ПРООН: Доклад о человеческом развитии.- Нью-Йорк, 2019. – 141 с.
10. United Nations Development Programme (UNDP) [Electronic resource]. – 2022. – URL: <https://www.hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>, (datacatalog.worldbank.org).
11. Ұлттық статистика бюросы. <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/demography/>
12. Brown M., Taylor R. Life quality and living standards: A comparative analysis using Numbeo // *Journal of Political Economy*. – 2021. – V.25. – №25. – P. 250–276.
13. Талалушкина Ю.Н. Историко-экономические аспекты формирования понятия «качество жизни» // *История и современность*. – 2022. – №2 (22). – С. 62-68.
14. Сарсенова И.Б., Айтмағамбетова И.М. Қазақстан халқының өмір сүру сапасының әлеуметтік көрсеткіштерін талдау және бағалау // *Молодой ученый*. – 2020. – №18 (308). – С. 579-581. URL: <https://moluch.ru/archive/308/69497/> (дата обращения: 12.12.2024).

References

1. Ljahman A.S., Levanov A.D. *Kachestvo zhizni kak novoe napravlenie obshhestvennogo razvitiya* [Quality of Life as a New Direction of Social Development] // *Sovremennye naukoemkie tehnologii*. – 2019. – №7-3. – S. 71-78.
2. Enikeeva L.A., Shirshikova M.S. *Modeli prognozirovaniya kachestva zhizni na osnove mezhdunarodnykh indeksov* [Models for Predicting Quality of Life Based on International Indices] // *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya*. – 2020. – №1. – S. 45-53.
3. Kuz'micheva A., Fedorova M.F., Zedesenca E.E. *Kachestvo zhizni: sushhnost', ocenka, strategiya formirovaniya* [Quality of Life: Essence, Assessment, and Strategy Formation]. – Москва: VNIITJe, 2019. – 67 s.
4. Shynkaruk O., Denisova L. *Methods for Assessing Quality of Life: International Experience* // *Journal of Political Economy*. – 2017. – №1. – P. 36-42.
5. Tofallis C. Which formula for national happiness? // *Quarterly Journal of Economics*. – 2020. – V. 70. – P. 114-123.
6. Dissanayake D. Et al. Analysis of life quality in a tropical mountain city using a multi-criteria geospatial technique: A case study of Kandy City, Sri Lanka // *Sustainability*. – 2020. – №12(7). – С. 2918. <https://doi.org/10.3390/su12072918>
7. Ahmetova I.A. *Ispol'zovanie jekonomiko-statisticheskikh metodov dlja opredeleniya ravnomernosti raspredeleniya fonda oplaty truda cherez sistemy zarabotnoj platy* [Application of Economic and Statistical Methods for Determining the Even Distribution of the Wage Fund through Wage Systems] // *Vestnik jekonomiki, prava i sociologii*. – 2021. – №1. – S. 7-12.
8. Mitroshin A.A. *Metody ocenki kachestva zhizni naseleniya i social'no-jekonomicheskoy differenciacii territorij* [Methods for Assessing the Quality of Life of the Population and Socio-Economic Differentiation of Territories]. – Москва: «Nauchno-izdatel'skij centr INFRA-M», 2018. – 96 s. DOI: 10.12737/monography_5a129974a65cd9.88159942.

9. UNDP: Human Development Report (2019). New York, 141
10. United Nations Development Programme (UNDP) [web site] (2022). Available at: <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks> (datacatalog.worldbank.org)
11. Bureau of National statistics. <https://stat.gov.kz/industries/social-statistics/demography/>
12. Brown M., Taylor R. Life quality and living standards: A comparative analysis using Numbeo // Journal of Political Economy. – 2021. – V.25. – №25. – P. 250–276.
13. Talalushkina Ju.N. Istoriko-ekonomicheskie aspekty formirovaniya poniatia «kachestvo zhizni» [Historical and Economic Aspects of the Formation of the Concept of “Quality of Life”] // Istorija i sovremennost'. – 2022. – №2 (22). – S. 62-68
- Sarsenova I.B., Aitmagambetova I.M. Qazaqstan halqynyñ ömir süru sapasynyñ äleumettik körsetkışterin taldaу jäne baғalau [Analysis and Evaluation of the Social Indicators of the Quality of Life of the Population of Kazakhstan]// Molodoi uchenyi. – 2020. – №18 (308). – S. 579-581. URL: <https://moluch.ru/archive/308/69497/> (data obraşenia: 12.12.2024).

FTAMP 87.03.15

<https://doi.org/10.51889/3005-6217.2025.83.1.013>

Т.Б. Тайжан^{1*} , С.Қ.Қасенов²

¹Айплюс білім беру орталығы,
Алматы қ., Қазақстан

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы қ., Қазақстан, *e-mail: ttayzhan01@gmail.com

ҚОНАЕВ ҚАЛАСЫНЫҢ ИНФРАҚҰРЫЛЫМЫН МОДЕРНИЗАЦИЯЛАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Соңғы жылдары Қонаев қаласының саяси, экономикалық, мәдени ықпалының күшеюіне және аумағының ұлғаюы, тұрғындар санының артуы, тұрғын үйлер мен әлеуметтік нысандардың көбеюіне байланысты инфрақұрылымдық түйтіктер өзекті мәселеге айналып отыр. Қонаев қаласының орнықты дамуын қамтамасыз ету, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, экономикалық өрлеуді ынталандыру және туризмді дамыту үшін қаланың инфрақұрылымын шұғыл түрде жаңғырту маңызды міндет болып табылады. Осыған сәйкес, «Қонаев қаласының инфрақұрылымын модернизациялау мәселелері» тақырыбында зерттеу жұмысы жүргізілді.

Бұл мақалада Қонаев қаласының қазіргі таңдағы инфрақұрылымдық ахуалы және оны модернизациялау мәселелері қарастырылады. Зерттеу барысында қаланың көлік, инженерлік, әлеуметтік және туристік инфрақұрылымдарының жағдайына талдау жасалып, оны жақсарту жолдары бойынша нақты ұсыныстар әзірленді. Зерттеу әдістері ретінде мәліметтер базасымен жұмыс: жинақтау, талдау, синтез, салыстырмалы талдау, статистикалық деректерді талдау қолданылды.

Зерттеу жұмысының негізгі мақсаты – Қонаев қаласының инфрақұрылымын модернизациялаудың өзектілігін анықтау және оны тиімді жүзеге асыру бойынша ұсыныстар беру болып табылады.

Инфрақұрылымды модернизациялау Қонаев қаласының тұрақты дамуы үшін маңызды шарт болып табылатындықтан, зерттеу нәтижелері болашақта жүргізілетін зерттеулер үшін бағыт-бағдар беретін әдістемелік негіз болады.

Түйін сөздер: Қонаев қаласы, инфрақұрылым, модернизация, қала, даму, өзектілік.